

ulvehjerte = grumt, listigt, hyklerisk menneske (41); ulvetarm = umættelig person (o. 1700; 42), ulvehunger = sygelig, umættelig sult (41).

Ulv i øjet = fremfaldet blinkhinde (43); ulv = ondt væsen (42), grådig, ødelæggende person (44), slemt sår, kræft (1500-t ff), ulvebyld (42); medlem af spejderkorps med emblem forestillende en ulv, også ulveunge, -spejder (45).

LITTERATUR: (1) sml. 659 4,599f; (2) 659 25, 1075; (3) 423 (Estvad); (3a) 810 20; 25 1849-51, 293 (Færø.); (4) 534b 95-98; (5) 561 2, nr. 2677; (6) 464c 370; (7) 434 4,641 (1683); (8) 434 4,641; (9) 561 2,492; (10) 464c 624; 387 187; 241 1938, 99; (11) 810 51f; (12) 286 236; (13) 561 1,246; (14) 769 156; (15) 571 629; (16) 561 2,494; (17) 810 18; (18) 561 2,494; (18a) 181 42; (19) 561 2,493; (20) 80 101; (21) 25 1849-51,303f; (22) 212c 3,970;

»Ulveunge« med ulveemblemet på kasketten. I spejderbevægelsen hører der til en trop en »ulveslok«, der består af et antal »bander« på hver 4-6 ulveunger.

(23) 464c 624; (24) 534 95; (25) 202c 4,42; (26) 212c 3,970; (27) 202c 4,246; (28) 459b 57; (29) 579 H318; (30) 434 4,641; 831; 459b 75; (31) 464c 346; (32) 464c 628; (33) 464c nr. 370; (34) 212c 3,970; 816 10,154; (35) 436c 91; 534b 95; (36) 434 2,495; (37) 212c 3,462; (38) 940b 79; 434 4,642; (39) 769 156; 704 66; 436c 88; 659 25,1082; 74 384; 202d 2,328; (40) 202c 4,246; (41) 659 25, 1079f; (42) 434 4,647f; (43) 74 384; (44) 659 25, 1075f; (45) 659 25,1076,1082f.

Grævling, *Meles meles*

Grævlingen har stridhåret grålig pels på ryg og sider, bugen er sort, mest karakteristisk er to brede sorte længdebånd på et spidssnudet hvidt hoved. Alm. i hele landet, mangler på nogle større øer.

– Danmarks Dyreverden 10, 31-50.

Grævling, ældre nydansk grevelind, græving, græve, lån fra middelnedertysk grevink, af germansk grabila 'graver' (1); som personstilnavn Græving 1400-t (2); i stednavne: Grævlinghøj 1653ff Als, Grævlingbjerg, -kær, -made Genners s., Grævlinghøj Barsmark, Sdr. Bjert s. 1700-t, Sdr. Stenderup s. 1716ff, Felsted s. 1837ff alle Sønderjylland; måske i Grevensvænge 1513ff SSjælland, Grævlshøj 1795ff Ørsted s. Randers a. (3); græk NJylland, også brugt til at skrämmme børn med (4).

Brok ældre nydansk d.s., fra oldengelsk broce af keltisk brokko 'grævling' sml. latin broccus 'med fremstændende tænder' lånt fra gallisk broccos 'spids' (4a); som personstilnavn Brok siden 1200-t, båret af seks adelsslægter, den ene med grævling i våbnet (5); indgår i stednavne: Brokholm 1471ff Junget s. og 1491ff Vejerslev s. Viborg a., Broks-gård o. 1525-1683 Hygum s. VJylland, Brokbjerg 1575ff Als, Broksgård 1620ff Nr. Nissum s. VJylland, 1664-1844 Fabjerg s. VJylland, Brokhus 1683 Rårup s. SJylland, Brokbjerg 1710ff Varnæs s. Sønderjylland, Broksbjerg 1757 Fjelstrup s. Sønderjylland, Brokbjerg 1772-80 Als, 1781ff Bjerning s. Sønderjylland, Brokhøj 1783ff Ring s. ØJylland (6).

Gravsvin, gammeldansk grafswin, også om snavset mand (7), hvor grævlingen søgte efter føde er jorden rodet op som af et svin; svinsaks 1600-t (8), svinebrok Thy, Ø og VHanherred (9); der skelnes mellem svine- og hundegrævling (1797; 10), svine- og hundebrok (VJylland; 11); (mester) grimbart efter gammel dyrefabel (12).

Grævling i våbnet for en lollandsk uradelsslægt 1300-1600-t, for Anders Brok (d. 1462) i Ribe; i adelige sigiller 1500-t, bl.a. for Jens Baad til Tid-selholt (13).

LITTERATUR: (1) 434 2,90; 626 138; (2) 363 2, 1,375; (3) 156 3,6f,39; 5,107,185,430; 7 227; 16 157f; 18,2 48; (4) 212c 1,499; 795 126; (4a) 626 45; (5) 363 2,1,131-33; (6) 156 3,6f; 4 214,235; 5 458; 7 172,355,414; 8 27; 9 31; 12 147,244; 17 26,81,119; (7) 434 2,69; 212c 1,479; (8) 434 4,235; (9) 212c 3,668; 202c 4,118; 388; (10) 219 9,735; (11) 795 127; (12) 76c 297; (13) 2 53; 849b 9.

Grævlingunge. BIOFOTO/Kaj Boldt.

ADFÆRD

Grævlingen er »et ganske forbavsende væsen – halvt et pindsvin og halvt en myresluger« Hans Hartvig Seedorff (1) og »den søvnigste nathue blandt alle dyr« (1784; 2). Det hed sig i Sønderjylland, at den kunne »tage maven ind« (løfte bugen) når den løb, ellers slæbte den på jorden (3). Når gås går til hav · og grævling i grav · kommer vinteren ikke i skridt, men i trav (NVSJælland; 4). Skinner solen på kyndelmissedag 2/2 kommer grævlingen ud af hulen, men bliver bange for sin egen skygge, farer tilbage og ligger endnu syv uger i dvale – d.v.s. vinteren fortsætter så lang tid eller til den 18/4 (NFyn, NSJælland; 5).

LITTERATUR: (1) 782k 7; (2) 783c 5; (3) 160 1906/23: 3224; (4) 653 185; (5) 160 1930/5:51, 1906/23:52; 874 115; 777g 49.

38

JAGT

Grævlingknogler er fundet i fem sjællandske og syv jyske boplads fra ældre stenalder (plus syv

udaterede fund) samt fra o. 1000 i vikingeborgen Trelleborg (1).

Grævlingen blev forhen meget jaget i månelyse nætter og dræbt af store hunde eller med knipler, idet man holdt dyret med en fork stukket gennem halsen og ned i jorden (2); grævlingejagten »er en yndet fornøjelse for bønderkarlene på landet og har bevaret så meget af sin oprindelige råhed, at man ikke godt kunne tænke sig den indlemmet i det gentlemanlike tidsfordriv, som klapjagten og deslige er eller anses for at være« (1867; 3).

Man siger, at når grævlingen bider giver den ikke slip før den hører knoglerne knase (4), jægeren skal derfor gå med æggeskaller, trækul, høvlspåner eller koks i støvlerne (5), i Sønderjylland med kavringer = tvebakker (6): den, der skyder brok i æ muves (mosen) · skal ha' kål i hans hunes (hoser = strømper) (SVJylland o. 1900; 7); jægeren kan også sikre sig med avisér i støvlerne (8). I 1940'erne blev årlig skudt o. 300, nu nedlægges o. 1.500.

»Barber-Frisør-Salon« fra århundredeskiftet. Enhver ordentlig by havde en salon, hvor herrer dagligt kunne lade sig barbere og frisere. De fineste barberkoste blev fremstillet af hårene af grævling. Foto: Det kgl. Bibliotek.

LITTERATUR: (1) 172 366,385; 556 1,63; 645 243; (2) 756 10,282; 90 38; (3) 385 8,246; (4) 489 16; 464c 86; (5) 464f tb. 1,138; 375 104; 795 127; (6) 160 1906/23: 3224; (7) 212c tb. 63; (8) 612 60.

ANVENDELSE

Grævlingens kød spises ikke hos os (1834; 1), røget grævlingbov smager fortrinligt (2), saltet og røget grævlingskinke regnes blandt jægere for en delikatesse, unge dyrs kød steges efter marinering (»sursteg«), fedtet minder i smagen om gåsefedt (3).

Skindet hører til de ringere skindvarer (1800; 4), det bruges til seletøj (o. 1800; 5), overtræk på kufferter, vadsække o.lign. (1797; 6), til jagttasker og kanedækkener (1834; 1), jagttasker, tornystre, fodposer, kufferter (7), undertiden som tæppe og sengefælger (8).

Af hårene bindes malerpensler, børster og de fineste barberkoste (1797ff; 9).

Der kan af en stor og fed grævling skudt om efteråret koges ca. 4 liter tran (1), den blev i jyske hedegegne brugt til belysning (10), men mest til at smøre seletøj og støvler med (11), kom grævlingfedt i købmandens (gratis) tran blev den særlig velegnet til formålet (Vendsyssel; 12); det er også benyttet til sæbekogning (8).

Grævlingens fedt regnes for et lægemiddel (1763; 13), det blev brugt som sårlægemiddel (14), smurt på gigtknuder (15), ringorm, kræft- og frostknuder, hudløshed (SSlesvig; 16), kogt med smør gav det en »salve til tænderne« (17); klog mand i VJylland gned en lam dreng med grævlingfedt (18).

Hestens spat og forviridning gnides med grævlingfedt (19) og blandet med anisolie i hestens øje med fremfaldet blinkhinde (20); fedtet nævnes blandt råd for bovlamhed, fuldhov og stivhed (21).

Grævlingskind kogt med hvidt hundemøg i øl drikkes for gulsort (1400-t; 22); båret på brystet

g. fedt blev under 2. verdenskrig brugt til
sæbekogning (Bertel Baungaard, Dreng
blev joget 2001, 45).

skulle et stykke af skindet værne mod smitte (23), dette blev endnu 1927 tilrådet af en klog mand (24).

LITTERATUR: (1) 563 59; (2) 419 16; (3) 161 464; (4) 362 86; (5) 68 106f; 468 51; (6) 219 9,743; (7) 419 16; 756 10,282; 565 1,440; (8) 556 1,197f; (9) 219 9,743; 418 51; 556 1,197f; 565 1,440; (10) 90 39; 296i 44; (11) 556 1,197f; 423 (Sønderj.); (12) 202c 4,188 sml. 161 464; (13) 693b 1,609; (14) 74 113; (15) 464p 237; (16) 160 1906/23: 3339; (17) 73 89; (18) 296g 1,242; (19) 74 93,99; (20) 74 26; (21) 74 86,99,108; (22) 315c 188; (23) 464p 310; 175 56; (24) 534b 37.

OVERTRO, TALEMÅDER

Bærer man brokkens fod på sig kan man aldrig blive »kummerfuld, umodig eller fikseret« [narrer], man får held med alt og frygtes af sine fjender. Dyrets højre øje svøbt i en ulden klud og båret på kroppen gør, at man bliver elsket og velset hos alle mennesker (jysk cyprianus; 1).

Grævlingen færdes i halvmørke og mørke, der kunne være noget overnaturligt på spil, når man mødte den. Nogle mænd på grævlingjagt havde pludselig en hund for mange, og deres egne hunde gemte sig mellem benene på dem, jægerne følte sig

uhyggetligt til mode og gik hjem (2), andre jægere så en grævling ved en høj, og hundene ville ikke jage den (3). I dyrehaven i Notmark Als ville en mand skyde en grævling, der kom gående sammen med en nisse, også grævlingen blev til en nisse, og han hørte en stemme: du vil da ikke skyde min kone? (4).

Skyde en brok = vælte med et læs korn (5) sml. ulv s. 153; være så broget (i klædedragt) som en grævling (Vendsyssel; 6); tære på huldet som grævlingen; tal tysk, sagde brokken til ræven, så jeg kan forstå dig (7); kom bare an, din tykke grævling! (8).

Lure-, fissibrok = lumsk person, lurendrejer; skulderbrok = højskuldret mand (9); grævlingben = hjulben, rokokkoben på møbel (8); grævling = lille soldat (10).

LITTERATUR: (1) 436 77 sml. 296g 2,88; 160 1906/23: 3287; (2) 464f 5,49; (3) 464g 5,95; (4) 230 11,1936,65; (5) 149 5,1898,118 sml. 794 10, 45; 212c 1,120; (6) 202c 1,93; (7) 534b 38; (8) 423; (9) 170 1905,20; 212c 2,464 (Andst); (10) 23 67.

Grævlingen, grimbart, moselabyrintens Minotaurus *Svend Fleuron* (1).

Grævlingejagt på heden, hvor hundene er ved at grave boet ud. Træsnit af W. Zillen i L. Both. *Natur og Folkeliv ijylland*, 1877.

Grævlingen tegnet af Jeppe Ebdrup i Danske vildtundersøgelse, 1977.

Grævlingen ser fra den spedede rugmark og snøfter · med trynen i jorden og knaser på skarnbassekravlet · og lusker langs diget til mosens forjættende grøfter · og virrer med hovedet og dingler med tapper af savlet Knud Wiinstedt (2); inde bag bakkerne lusker en grævling; · vogt nu, o hyrde, de hvide små lam! · Ser du hans bo, · lad ham i ro, - · han bider lukt gennem strømper og sko Jeppe Aakjær (3).

LITTERATUR: (1) 222/2,79; (2) 906c 52; (3) 937b 99.

Jagttaske af rødt lærred med forside af grævlingeskind.
Foto: Dansk Folkemuseum, Brede.

Odder, *Lutra lutra*

Dens slanke, lavbenede krop måler 1,2-1,5 meter inkl. halen, der ligesom det flade, tilspidsede hoved med ganske korte ører går jævnt over i kroppen; rygsiden er mørkebrun, bugen lysere.

»En mår, som fik det våde kær ... · en valen mand med svømmetær, · som ålen smækker, altid frisk, · med rovdyrsjælen fuld af fisk« Johannes V. Jensen, Odderen (1).

- Danmarks Dyreverden 10, 51-70.

Odder, gammeldansk otter, otær, oldnordisk otr; af oldindisk (sanskrit) udra-h, indoeuropæisk udro-s 'vanddyr' (2); som personnavn siden 1300-t (3), indgår i stednavne: Vodder 'bæk med odder' o. 1280ff Tønder a., Oddermose 1544ff ØMøn, Odderbæk 1570ff Thyregod s. Sjælland, Oddersted 1578ff Tavlov s. Sjælland af mandsnavnet Otær; Odderbæk 1587ff Vejstrup s. Sønderjylland, Odderkær og -toft 1641ff Barsmark Sønderjylland, Odderballe 1683-1805 SSamsø, Odderholm 1683ff Kalvslund s. Sønderjylland, Odderkær 1692ff Holm Als, Odderbæk 1704ff Barsmark Sønderjylland, 1781ff (senere Oddebæk) Vibøge Als, Oddermose 1788ff Vemmenæs Tåsing; måske i Odderbæk (Hoterbeke) 1100-t Frederiksborg a., Oddervad 1784ff Hønkys Sønderjylland (4). Minske (flododder) 1603 434 3, 97

Fiskeodder 1759ff (5), flododder 1797 (6), strandodder og havodder 1804 (7), havodder endnu blandt jægere, men zoologisk en art i Stillehavet; åhund (8).

LITTERATUR: (1) 401o 49-51; (2) 626 276; (3) 363 2,2,781; (4) 156 1,41; 2 76; 3 56,159; 5 87, 177,190; 7 181,419f; 8 71,128; 15 326; 16 268; 18,1 171; 427 3,148; (5) 659 4,1052; (6) 219 9, 170; (7) 439b 32 sml. 659 22,312 (1801); (8) 300j 173.

JAGT OG ANVENDELSE

Knogler af odder er fundet i bopladser fra Danmarks ældre stenalder (1).

1479 omtales handsker af odderskind, toldrullen 1640 ansører bl.a. et hundrede odderskind (2). En mand fik 1609 kongens tilladelse til at fange oddere i Bygholm len, fra 1618 også kronens gods i Haderslevhus len og på Fyn mod årligt at aflevere fem skind til kongen. 1616 tillades den en anden mand at fange oddere overalt i landet, skindene skal tilbydes kongen for en rimelig pris, fra 1620 må en mand fange oddere i Frederiksborg og omliggende len (3).